

Justis- og beredskapsdepartementet

Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Deres ref:

Vår ref: 2020/54720-5

Arkivkode: 008

Dato: 08.11.2020

Høringsvar NOU 2020 5 Likhet for loven

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) viser til Justis- og beredskapsdepartementets invitasjon til å gi høringssvar til forslag til ny rettshjelpslov.

Bufdir synes det er positivt at rettshjelpsordningen får en grundig gjennomgang for at flere skal få rettshjelp. Vi vil kommentere utvalgte forslag som berører barns rettsstilling. Nedenfor vil vi komme med innspill til behandlingen av barnevernssaker, saker etter barneloven, barns behov for rettshjelp, saker med tilknytning til utlandet og rettshjelp til særlig utsatte grupper.

1. Behandling av barnevernssaker

Rettshjelpsutvalget har i kapittel 27 foreslått flere grunnleggende prosessuelle endringer på barnevernfeltet for å effektivisere behandlingen av barnevernssaker og redusere kostnadene til rettshjelp.

Bufdir synes det er positivt at utvalget ønsker å spisse behandlingen av barnevernssakene slik at bevisførselen og tiden i de muntlige forhandlingsmøtene konsentreres rundt det partene er uenige om, men vi kan ikke fullt ut stille oss bak en så grunnleggende endring av behandlingsform og tidsbruk som utvalget foreslår i sin utredning.

Barnevernssaker er spesielt inngripende og komplekse, og fagfeltet står overfor en helt spesiell situasjon. 39 saker er tatt til behandling i EMD og det rapporteres til Ministerkomiteen på tiltak for å unngå fremtidige krenkelser av menneskerettighetene i barnevernssaker. Norge har krenket EMK i syv av de ni sakene som er behandlet i EMD, men selv om det er ikke stilt kritiske spørsmål til prosessform eller tidsbruk i fylkesnemnda eller domstolen innebærer avgjørelsene skjerpede krav begrunnelser og grundighet. Det kan også synes paradoksalt å gjennomføre de foreslåtte endringene på barnevernområdet når Stortinget nettopp har bedt regjeringen om å nedsette et ekspertutvalg som skal gjennomgå norsk barnevern med mål om å bedre rettssikkerheten i alle ledd av tjenesten. Vi savner en samlet, grundig vurdering av de foreslåtte endringene opp mot EMK.

Delvis skriftlig behandling

Utvalget foreslår at barnevernssaker skal behandles delvis skriftlig i fylkesnemnda og i domstolene.

Det vil innebære at partene og advokatene fremdeles møter direkte for fylkesnemnda eller retten, og i noen grad være adgang til vitneførsel og muntlig argumentasjon fra partenes prosessfullmektiger. Dagens ordning med en muntlig gjennomgang av saksdokumenter under rettsmøtet vil imidlertid avvikles. Utvalget er ikke bekymret for at en slik endring vil føre til noen vesentlig svekkelse av partenes og rettens mulighet til å bringe klarhet i saken, og vurderer at en delvis skriftlig behandling vil være en betryggende prosess som ivaretar de rettssikkerhetshensyn som gjør seg gjeldende i barnevernssaker.

For å ivareta barna og foreldrenes grunnleggende rettssikkerhetsgarantier, må de private parter være oppdatert på relevant informasjon og vurderinger som er gjort i forkant av det muntlige forhandlingsmøtet. Slik Bufdir ser det vil en omlegging med mer skriftlig behandling stille høye krav til private parters advokater og til barneverntjenestens saksbehandling. Når det gjelder krav som stilles til advokatene viser utvalget i kapittel 12 til Bufdirs utredning om advokatlister. Utvalget anbefaler ikke obligatoriske advokatorordninger i rettshjelpssaker, men mener at gode grunner kan tale for å opprette valgfrie advokatlister. Slik Bufdir vurderer endringsforslagene til utvalget i barnevernssaker tillegges advokatene en utvidet rolle opp mot de private parter i form av formidling av informasjon på et tidlig tidspunkt, og som et virkemiddel for å unngå at en mulig konflikt vil eskalere. For at disse endringene skal ha ønsket effekt, vil det være av stor betydning at advokatene har tilstrekkelig kompetanse, erfaring og rolleforståelse. Bufdir mener derfor at det må opprettes en ordning med valgfrie advokatlister som de private parter kan benytte seg av i barnevernssaker. For barneverntjenesten vil det forutsette et fortsatt systematisk arbeid med å heve kompetansen i barneverntjenesten.

Bufdir støtter intensjonen om å unngå en dobbeltbehandling av bevis i det muntlige forhandlingsmøtet. Likevel er det vanskelig å se hvorfor muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet skal fravikes i nettopp disse sakene, gitt barnevernssakenes inngripende karakter.

Muntlige forhandlingsmøter begrenses til kun en dag

Den gjennomsnittlige rettsmøtetiden for norske barnevernssaker er betydelig høyere enn i andre nordiske land. Utvalget foreslår derfor å redusere tiden som settes av til muntlig forhandlingsmøte i fylkesnemnda og tingretten til en dag, som en hovedregel. Antall vitner og tid på hvert vitne som føres kan reduseres. Det samme gjelder prosessfullmektigenes tid på muntlig argumentasjon. Utvalget mener at med kortere tid til rådighet kan partene selv prioritere hvilke bevis de mener er viktigst å føre innenfor den tilmålte tiden, og når den avsatte tiden er knappere så tvinges nemndlederen eller dommeren til å innta den aktive rollen som tvisteloven forutsetter at dommeren skal ha. Utvalget mener også at man med denne tidsrammen kan sikre at de som skal vurdere saken har tilstrekkelig grunnlag til å foreta en reell og inngående overprøving av barneverntjenestens vurderinger.

Bufdir støtter intensjonen om å unngå dobbel behandling av bevis som partene er enige om, og at tiden i forhandlingsmøtet konsentreres om det partene er uenige om. Men vi mener det er vanskelig å kategorisk gå for en hovedregel hvor muntlige forhandlingsmøter i fylkesnemnda og domstolen begrenses til kun en dag. Det vil være mange ulike faktorer som spiller inn, som sakens kompleksitet, antall barn og behov for tolk. Selv om utvalget åpner for at omfattende saker kan berammes til flere dager, mener vi det er vanskelig å sette en kategorisk tidsbegrensning for et muntlig forhandlingsmøte i saker som er av så inngripende og alvorlig karakter.

Vi stiller spørsmål ved om det kan trekkes en sammenlikning til andre nordiske land når det gjelder tidsbruk i fylkesnemnda og domstolene uten å se det i sammenheng til resten av barnevernssystemet. For behandling av saker etter barnevernloven § 7-23 presiseres det at det gjelder klage over akuttvedtak, dette er vedtak som har kort varighet og som enten opphører eller får en påfølgende behandling i fylkesnemnda og evt. domstolene. For disse sakene mener Bufdir at tiden som settes av i fylkesnemnda må harmoniseres med tiden som settes av i domstolene. Dagens rammer for behandling av disse sakene virker prosedrivende. Utvalgets forslag vil trolig føre til en økt ressursbruk for nemndene og domstolene i forkant

av forhandlingsmøtet ettersom nemndsmedlemmer og dommere må gjøre et større forarbeid før partene møtes i fylkesnemnda eller domstolen.

Bufdir mener at det avgjørende for lengden på forhandlingsmøtet må være at det gjennomføres en rettfærdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1 og at det er rom for å føre tilstrekkelig med bevis og vitner slik at sakens opplyses godt nok, og at partenes rett til kontradiksjon ivaretas. Vi viser også til det som står under punkt 1 over.

Begrenset tid til saksforberedelse og etterarbeid

Utvalget foreslår at nemndlederen eller dommeren fastsetter et tak for tiden som kan brukes til saksforberedelse og etterarbeid konkret i hver enkelt sak. Utvalget differensierer taket på antall timer advokathjelp parten får til rådighet ut fra rollen parten har i saken, sakens kompleksitet, type sak, herunder samtalemøte, og hvilken instans saken går for.

Dersom det muntlige forhandlingsmøtet begrenses til kun en dag og det legges opp til en delvis skriftlig prosess, er det riktig som utvalget påpeker at det vil bli kortere rettsmøter og færre vitner. Bufdir vil løfte frem at disse endringene vil medføre et behov for de private parter til å gå gjennom informasjon og opplysninger i saken sammen med advokaten sin. Det vil ikke nødvendigvis være tilstrekkelig at barneverntjenesten kun gjør dokumentene tilgjengelig for de private parter enten skriftlig eller muntlig, eller gjennom oversettelse eller tolk. For disse tilfellene vil det øvre taket utvalget antyder trolig være noe knapp. Det vises også til det vi har kommentert over om advokatenes nye rolle og oppgave, og vi vil på nytt understreke betydningen av at advokatene har tilstrekkelig kompetanse, erfaring og rolleforståelse for at dette forslaget skal ha ønsket effekt.

Forenklet behandling av barnevernssaker for domstolene

Den klare hovedregelen er at alle barnevernssaker realitetsbehandles muntlig av domstolene, også avvisningsvedtak og andre vedtak som er truffet etter forenklet behandling i fylkesnemnda. Bufdir støtter utvalgets forslag om at rettens leder kan treffe avgjørelse alene på bakgrunn av sakens dokumenter der dette har vært behandlingsmåten i nemnda, og en slik behandlingsmåte ikke er betenkelig. Utvalget viser til at sakene behandles grundig, også der rettens leder avgjør saken på grunnlag av sakens dokumenter, og en slik behandling skal ikke gå ut over partenes rettssikkerhet. Formålet er å sikre at behandlingsmåten bedre kan tilpasses sakens tema og kompleksitet. Dette er også i dag en forskjell i behandlingsmåten i fylkesnemnda og domstol som kan virke prosessdrivende.

Mer rettshjelp i prosesser som kan føre til enighet

Utvalget støtter forslaget om å innføre samtaleprosess som en varig ordning i alle landets fylkesnemnder, og etterspør en liknende ordning for domstolene. Utvalget foreslår at det skal være større muligheter for fri rettshjelp i saker som ennå ikke er brakt inn for fylkesnemnda.

Bufdir støtter utvalgets forslag om at dagens regler om rett til rettshjelp utenfor fylkesnemnda beholdes. I tillegg foreslås det fritt rettsråd dersom det er aktuelt at barnevernet som frivillig hjelpetiltak formidler plass til barnet i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. Utvalget ønsker at fritt rettsråd skal bidra til å dempe konfliktnivået og viser til at advokatene kan bidra til større forståelse mellom partene og minnelige løsninger i saken. Bufdir støtter også dette forslaget, og er enig i at rettshjelp bør ytes for å finne gode løsninger for barna og at det opprettes god dialog mellom partene på et tidlig tidspunkt. Vi viser i den forbindelse til det vi har skrevet over om hvilke forventninger det må stilles til advokater i slike saker. Dette vil i høyeste grad også være aktuelt dersom advokatene skal være med på å dempe konfliktnivået og finne gode løsninger.

Gratis rettshjelp som hjemles i barnevernloven

Bufdir er enig i utvalgets forslag om at rettshjelp i barnevernssaker fortsatt bør være gratis for alle private parter. Barnevernssaker er av svært inngripende karakter og grunnleggende rettssikkerhetshensyn taler for at private parter skal ha fri rettshjelp.

Det kan likevel være nyttig å se nærmere på om dette bør gjelde for alle typer saker. Bufdir er åpen for å utforske muligheten for egenandeler fastsatt ut fra inntekt for gjentakende endrings saker. Vi vil spesielt løfte frem omkostningene det er for barna å stå i rettsprosess og mener det ville vært nyttig å se på hvordan rettssikkerhetshensyn kan ivaretas uten at det må gå på bekostning av hensynet til barnas beste.

Bufdir støtter ikke utvalgets forslag om at dagens ordninger med rettslig bistand uten behovsprøving og egenbetaling, tas ut av rettshjelpsloven og flyttes over i særlovgivningen. For barnevernssakene vil det etter utvalgets forslag innebære at retten til rettshjelp vil være regulert i barnevernloven kapittel 6 og 7, og i tvisteloven kapittel 36. Det vil kunne gi et mer fragmentert regelverk på rettshjelpsfeltet, og være mindre brukervennlig enn dagens regulering

Barn på institusjon som vil klage på tvangsbruk

Bufdir støtter utvalgets forslag om at barn skal ha rett til rettshjelp i forbindelse med klager over tvangsbruk under opphold på institusjon. Barna bør ha krav på bistand fra en uavhengig representant som kan føre deres sak overfor fylkesmannen. Sakene har stor velferdsmessig betydning for barna det gjelder, og det anses ikke som tilfredsstillende at institusjonen som har utøvd tvangen alene har hovedansvar for å bistå barnet med å utforme klagen til fylkesmannen.

Bufdir mener det er positivt at barna kan få hjelp av en objektiv tredjepart til å utforme klagen til fylkesmannen, og vi er enig med utvalget i at det er naturlig at det er institusjonens leder som gis ansvar for å veilede barnet om dets rett til advokat og eventuelt formidle kontakt med advokat hvis barnet ønsker å benytte seg av denne retten. Det som er skrevet over om advokaters kompetanse og forståelse av oppdragets innhold vil også gjøre seg gjeldende i disse sakene.

Det er viktig at denne retten til rettshjelp harmoniseres med andre fagfelt hvor det kan utøves tvang, og barna ønsker å klage på tvangsbruken.

2. Saker etter barneloven

Utvalget deler oppfatningen om at barn gjennomgående vil være tjent med at foreldrene kommer til enighet uten at saken kommer til domstolsbehandling. Gjentatte rettslige prosesser er normalt sett en stor belastning både emosjonelt og økonomisk for de involverte parter. Samtidig er vurderingen av hva som er til barnets beste i høy grad dynamisk, og kan medføre at problemstillinger endrer seg. Målet med rettshjelpsordningen for foreldre må være at foreldre med trang økonomi ikke skal være dårligere stilt i en tvist om barna enn foreldre med romslig økonomi. Utvalget foreslår å videreføre barns rett til ikke behovsprøvd rettshjelp som følger av barneloven § 61 annet ledd.

Bufdir støtter utvalgets forslag om å videreføres barns rett til rettshjelp i saker etter barneloven, og viser også til våre innspill i punkt tre som sier noe mer generelt om vårt syn på rettshjelp for barn.

Bufdir støtter utvalgets forslag til rettshjelp som motiverer til en tidlig løsning av foreldretvistene. Barnelovutvalget har fått i oppdrag å se på hvordan rettslige reguleringer kan legge til rette for konfliktløsning på et tidlig stadium og hvordan dette kan reguleres i ny barnelov. Bufdir mener at reglene om rettshjelp må harmonisere med ny barnelov. Vi vil også bemerke at utvalget legger det til advokaten å realitetsorientere foreldrene samtidig som advokaten skal fungere som en rådgiver som foreldrene har tillit til. Det stiller høye krav til advokatens kompetanse og rolleforståelse.

Når det gjelder behovsprøving av rettshjelpsbehovet til foreldre vil vi peke på de utfordringene som oppstår når familier møter både barneloven og barnevernloven samtidig. Bufdir bemerker spesielt at vi ikke må komme i den situasjonen hvor omsorgsovertakelser må gjennomføres for å finne en tilstrekkelig god løsning for barnas omsorgssituasjon i en barnefordelingskonflikt. Dette vil komme på spissen i situasjoner hvor barnas omsorgssituasjon ikke er tilstrekkelig hos en av foreldrene, og den andre forelderen ikke har økonomiske midler eller rett til rettshjelp for å forfølge saken rettslig.

3. Rettshjelp for barn

Bufdir støtter behovet for en utredning av hvorvidt det skal opprettes et spesielt og landsdekkende rettshjelptiltak for barn. Det vil etter vår vurdering være behov for å se på hvilket behov for rettshjelp barna har, og hva dette behovet består i. Det vil blant annet være nyttig å se både på hvilke fagfelt dette gjelder, når oppstår rettshjelpsbehovet, omfanget og innholdet av det. Bufdir mener det må ses nærmere på hvem som kan bli rettshjelper for barna og hvilken rolle de skal ha gjennom sakens prosess. Bufdir vil fremheve behovet for kontinuitet i kontakten med hjelpeapparatet og mener at dette også må ivaretas av evt. frivillige rettshjelpere. Vi støtter Moksness' oppfordring i særuttalelsen til å utrede spesielt hvordan rettshjelpen skal innrettes for dem som ikke er myndige.

4. Saker med tilknytning til utlandet

Støtten skal rette seg mot rettshjelp i saker i Norge eller saker etter norsk rett i utlandet.

Bufdir støtter at retten til rettshjelp i saker som er tatt til behandling av EMD, videreføres. Vi mener imidlertid retten bør fremgå av rettshjelpsloven, som idag, slik at rett til rettshjelp i utenlandssaker fremgår av samme lov. Det vil etter direktoratets syn være mer brukervennlig, fremfor å flytte denne ene bestemmelsen til menneskerettsloven.

Videre vises det til § 6 i lovforslaget, der det er foreslått at støtte til rettshjelp gis i saker i Norge og «i saker etter norsk rett i utlandet». Bufdir mener ordlyden i forslagets § 6 må justeres, idet det fremstår som uklart hva som omfattes av saker som behandles «etter norsk rett i utlandet».

I utvalgets uttalelse i punkt 26.2.2 uttaler utvalget at det sjelden vil være naturlig at norske advokater gir rettshjelp i saker som hverken behandles i Norge eller behandles etter norsk rett.

Slik regelverket og praksis er i dag, kan en som har fått sitt barn ulovlig bortført fra Norge og som mener det er nødvendig også med bistand fra norsk advokat, søke om dette etter rettshjelpsloven § 11 tredje ledd. I og med at en barnebortføringssak er av en slik karakter at den i alminnelighet må anses å berøre søker i særlig sterk grad, og dersom det foreligger spesielle forhold ved saken som gjør at det er behov for bistand utover det som følger av det offentliges opplysnings- og veiledningsplikt, kan det innvilges rettshjelp til advokat i Norge ihht. stykkprisforskriften § 5 tredje ledd.

Det fremstår uklart ut fra ordlyden i lovforslaget § 6 om utvalget mener tilfellet som beskrevet over, utgifter til norsk advokat i Norge når et barn er bortført til utlandet, omfattes av det foreslåtte forslaget til ny rettshjelpslov.

Støtte der retur av et bortført barn gjennomføres ved bruk av Haagkonvensjonen 1996

Bufdir er sentralmyndighet både for Haagkonvensjonen 1980 om internasjonal barnebortføring og Haagkonvensjonen 1996 om beskyttelse av barn. Sistnevnte konvensjon kan også benyttes i barnebortføringssaker for å sikre en retur av et bortført barn, og ny rettshjelpslov må ta høyde for det.

Etter en konkret vurdering av hva som vil være den beste måten å få barnet returnert på, kan en forelder søke å få barnet returnert gjennom anmodning om fullbyrdelse av en dom etter Haagkonvensjonen 1996, i stedet får å anmode om retur under Haagkonvensjonen 1980. Vi kan ikke se noen argumenter for at foreldre som søker å få et bortført barn returnert gjennom bruk av Haagkonvensjonen 1996, skal behandles annerledes enn de som benytter Haagkonvensjonen 1980 når det kommer til muligheten til å få innvilget

støtte til rettshjelp. Særlig blir dette satt på spissen i saker hvor barnet er bortført til en stat som ikke har tiltrådt Haagkonvensjonen 1980, kun Haagkonvensjonen 1996, og en forelder derfor ikke har mulighet til å søke retur under denne konvensjonen.

Slik forslaget til ny §§ 7 a) og 8 a) i rettshjelpsloven er utformet kan vi ikke se at en forelder som søker et bortført barn returnert under Haagkonvensjonen 1996 har krav på støtte til rettshjelp i forbindelse med denne prosessen. Vi forslår at bestemmelsene endres, slik at gjenværende forelder i saker som oppfyller kriteriene i barnebortføringskonvensjonen artikkel 3, men som søker retur av sitt barn gjennom bruk av Haagkonvensjonen 1996, også har krav på støtte til rettshjelp.

Overføring av ansvaret for bistand i saker for utenlandsk domstol til utenriktjenesten

Slik vi forstår utvalgets forslag, foreslås nåværende § 12, som gir mulighet for støtte til advokatbistand i utlandet der et barn er bortført fra Norge, fjernet. I stedet skal ansvaret for slike saker overføres til utenriktjenesten, som først og fremst skal gi bistand i slike saker gjennom konsulære tjenester. Noen nye bestemmelser som gir rett til dekning av advokatbistand i utlandet for forelder som har fått barnet sitt bortført fra Norge, foreslås ikke.

Prinsipielt sett er det betenkelig at bestemmelsen som gir mulighet for dekning av advokatbistand i slike saker fjernes. Utvalget skriver at støtte til borgere som er involvert i en rettsprosess i utlandet bør gis som konsulær bistand. I barnebortføringssaker vil, dersom partene ikke finner en minnelig løsning, saken måtte løses ved en returprosess for domstolen i staten barnet er bortført til, i tråd med ovennevnte konvensjoner som er ratifisert av Norge. Det varierer fra stat til stat om det kreves at gjenværende forelder er representert ved advokat i disse sakene, men i mange tilfeller vil dette være nødvendig å fremme saken for domstolen eller for å sikre fremdrift. I noen tilfeller vil utgiftene til slik advokatbistand være betydelige, og det er ofte begrensede muligheter til å få dekket disse utgiftene gjennom rettshjelpsordninger i den aktuelle staten. Dersom forelder som har fått barnet sitt bortført ikke har muligheten til å få dekket disse utgiftene, som er nødvendige for å gjennomføre en sak om retur, vil ytterste konsekvens kunne være at noen foreldre, særlig de med minst ressurser, bli avskåret fra å få barnet sitt returnert. Slik vi leser forslaget vil det være opp til utenriktjenesten om de velger å innvilge noe form for støtte, og på hvilke vilkår. Sammenliknet med dagens ordning fremstår dette vilkårlig og uforutsigbart for den enkelte, og ikke i tråd med den forutberegneligheten og likhetstanken som ellers vektlegges tungt i forvaltningen.

Utvalget argumenterer med at utenriktjenesten allerede har en viktig rolle i barnebortføringssakene, som en formidler av kontakt med lokale advokater og lokale myndigheter. Det medfører riktighet at utenriktjenesten har denne rollen i saker utenfor konvensjonssamarbeidet. Når et barn er bortført til et land som har tiltrådt Haagkonvensjonen 1980 vil imidlertid bistand til å finne lokal advokat først og fremst gis av sentralmyndigheten i konvensjonsstaten barnet er bortført til. Den norske sentralmyndigheten, Bufdir, vil bistå gjenværende forelder med denne kontakten.

Utenriktjenesten vil, som utvalget påpeker, ha kunnskap om lokale forhold som vil kunne være nyttig i en vurdering av om støtte til advokatbistand i utlandet skal gis. Vi stiller imidlertid spørsmål ved hvordan behandlingen av søknader om dette er tenkt organisert. Dersom det skal være opp til den enkelte utenriksstasjon å behandle søker, for å sikre lokalkunnskap, risikerer man i større grad forskjellsbehandling av foreldre, enn ved en sentralisering av behandling av søknader, slik som i dag.

Det er vanlig prosedyre i bortføringssakene – både de som håndteres etter Haagkonvensjonen 1980 og Haagkonvensjonen 1996 - at sentralmyndighetene bistår hverandre, og det er også hensiktsmessig at dialog om advokatbistand i den aktuelle saken i vedkommende land nettopp skjer på sentralmyndighetsnivå der begge lands myndigheter allerede er kjent med saken. Vi understreker hasteaspektet i saker som gjelder internasjonal bortføring, der tid er en vesentlig faktor. Det er derfor uheldig om det legges opp til et system der utenriktjenesten må trekkes inn i alle bortføringssaker etter konvensjonene når det i dag er et velfungerende system der utenlandsk sentralmyndighet bistår med informasjon om advokater, og Fylkesmannen i Oslo og Viken har spesialkunnskap på feltet.

Bistand til personer som har vært utsatt for tvangsekteskap

Utvalget foreslår å oppheve retten til fri rettshjelp for ofre for tvangsekteskap. Det henvises til at offeret har rett på bistandsadvokat dersom saken anmeldes, og at Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Kompetanseteamet) kan ivareta den utsattes behov. Bufdir, som koordinerer kompetanseteamet, er ikke enig i forslaget, og mener at det ville svekke rettssikkerheten til en svært sårbar gruppe mennesker.

Bufdir erfarer at de fleste som er utsatt for tvangsekteskap ikke ønsker å anmelde forholdet. Mange har dårlig samvittighet for å ha trosset familiens vilje, andre frykter represalier dersom de anmelder. De utsatte ønsker seg fri fra tvangen, men de ønsker å beskytte familien sin fra straffeforfølgelse og ytterligere ærestap. Mange utsatte vil derfor ikke omfattes av retten til bistandsadvokat.

Utsatte for tvangsekteskap har ofte en oppvekst og ungdomstid preget av negativ sosial kontroll, og har derfor liten erfaring med å ta egne valg. Når de søker hjelp for å komme seg bort fra et tvangsekteskap må de ofte bryte med familie og nettverk av sikkerhetsmessige årsaker. Den utsatte står da ofte igjen alene uten støttepersoner, med et stort behov for bistand.

Ikke alle som er utsatt for tvangsekteskap får oppfølging av kompetanseteamet. Utsatte for tvangsekteskap, både de som mottar tilbud om plass i botilbudet og de som ikke gjør det, har ofte behov for juridisk bistand. Bufdir v/kompetanseteamet har hverken mandat eller ressurser til å erstatte den bistanden som en advokat kan tilby. Bufdir anser det derfor som svært viktig at ordningen med fri rettshjelp til denne målgruppen fortsetter som i dag.

Retts hjelp til ofre for menneskehandel

Bufdir stiller seg undrende til at menneskehandel ikke er nevnt noen steder i utredningen. Bufdir vil påpeke at personer som har vært utsatt for menneskehandel bør få fri rettshjelp i saker som gjelder oppholdstillatelse, spesielt for ofre med medfølgende barn. Ofrene vil vanligvis ha dårlige økonomiske forutsetninger til selv å betale for rettshjelp, samtidig som saken er av stor personlig og velferdsmessig betydning.

Bistand til å vurdere forhold av betydning for anmeldelse

Bufdir støtter ikke forslaget om å fjerne bestemmelsen om rettshjelp til fornærmede for å vurdere forhold av betydning for anmeldelse. Nåværende bestemmelse gir blant annet mulige ofre for menneskehandel og tvangsekteskap rett til inntil 5 timers fritt rettsråd for å vurdere forhold av betydning for en anmeldelse. En fjerning av ordningen vil svekke rettssikkerheten til disse ofrene.

Ordningen gir en lav terskel for fornærmede til å kontakte advokat og få bistand til å vurdere anmeldelse i slike saker, og hvilke konsekvenser dette vil få for den fornærmede. Dette er svært i verdifullt i saker hvor det ofte er vanskelig for ofre å anmelde.

Dersom den fornærmede velger å anmelde, vil også forholdet mellom fornærmede og advokaten være etablert, slik at fornærmede har mulighet til å få bistand allerede ved innlevering av anmeldelse/første avhør. Dette er verdifullt i saker som ofte er svært vanskelig for fornærmede. I slike tilfeller, hvor forholdet blir anmeldt, vil bistanden kunne dekkes av en senere oppnevning som bistandsadvokat. Det er imidlertid viktig at ikke den lave terskelen for fornærmede å kontakte advokat i slike saker, og ikke minst for advokater å gi bistand i en slik innledende fase, fjernes.

Sett i sammenheng med at rettshjelp til ofre for tvangsekteskap etter nåværende § 11 nr. 7 er foreslått fjernet, vil en fjerning av også denne ordningen betraktelig svekke rettssikkerhet til ofre for tvangsekteskap. Som påpekt under innspill til utvalgets forslag om dette, har Bufdir v/kompetanseteamet verken mandat eller ressurser til å erstatte den bistand en advokat kan tilby disse ofrene, slik utvalget synes å legge til grunn.

5. Likestilling og universell utforming

Unntaksbestemmelsen i lovutkastets § 9

Bufdir vil bemerke viktigheten av at det gjøres en konkret helhetsvurdering av om saken har «stor betydning» eller er av «prinsipiell interesse» ut fra det enkelte menneskes situasjon, og at det kan medføre krav til faglig kompetanse om mennesker som ikke er en del av majoritetsbefolkningen.

Sikre faktisk og reell lik tilgang til fri rettshjelp

Det er viktig at alle som har rett til fri rettshjelp, faktisk får denne rettigheten innvilget. Det betyr at det bør vurderes om et visst antall tilbydere av rettshjelp må kunne tilby for eksempel møter i et universelt utformet lokale. Dette kan eksempelvis gjøres gjennom en støtteordning til tilbydere av rettshjelp. De samme hensynene gjør seg gjeldende når det gjelder bruk av for eksempel døvetolk, universelt utformede nettsider, klarspråk m.v.

Unngå svekkelse av det frivillige rettshjelpstilbudet

Avslutningsvis vil vi påpeke at det er viktig å unngå svekkelse av det frivillige rettshjelpstilbudet. I avsnittet om Helserettigheter sier utvalget at «Det eksisterer videre flere interesseorganisasjoner som tilbyr rådgivning og bistand i saker på helserettens område». I tillegg understreker utvalget at anbefalinger fra organisasjoner som Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon vil tillegges vekt i søknader om fri rettshjelp. Det er derfor viktig at organisasjoner som denne ikke svekkes, slik at de fortsatt vil ha kapasitet til å komme med anbefalinger. Det samme gjelder for eksempel rettshjelpstiltakene, som fortsatt vil ha en viktig rolle i det samlede rettshjelpstilbudet, også for særlig utsatte grupper.

Med hilsen

Anders Henriksen
Avdelingsdirektør

Liv Marie Melby
Seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet signatur.

Tenk miljø – velg digital postkasse fra e-Boks eller Digipost på www.norge.no